

© **Константинова Т. В.**

4. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / Иммануил Валлерстайн [Пер. с англ. Н. Тюкиной]. М.: Издательский дом "Территория будущего", 2006. — 248 с. — (Серия "Университетская библиотека Александра Погорельского").
5. Веем Х. Теория зависимости. Динамические последствия экономической отсталости // Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза / Под ред. С.У. Ларсена; [пер. с англ. Е.А. Жуковой]. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. — с. 685.-706.
6. Маркс К. К критике политической экономии [Электронный ресурс] / К. Маркс — Режим доступа: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Krit/krit-00.html>
7. Bach R.L. On the Holism of a World-System Perspective// World-Systems Analysis: Theory and Methodology // Edit. By I. Wallerstein, T.K. Hopkins. - Beverly Hills: Sage, 1982. — pp. 159—180.
8. Hopkins T., Wallerstein I. Patterns of development of the Modern World-System // World-Systems Analysis: Theory and Methodology // Edit. By I. Wallerstein, T.K. Hopkins. — Beverly Hills: Sage, 1982. — pp. 41—82.
9. Hopkins T. Notes on Class Analysis and the World-System // World-Systems Analysis: Theory and Methodology // Edit. By I. Wallerstein, T.K. Hopkins. — Beverly Hills: Sage, 1982. —pp. 83—90.

Константинова Т. В. – аспірантка кафедри політології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

УДК: 321.04

СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ ЗА ДЕМОКРАТІЇ

У статті проаналізовано феномен політичного вибору, визначено його характеристики в умовах демократичного політичного режиму. Розглянуто аспекти політичного вибору, які стосуються виборчих кампаній, формування та реалізації владного рішення у процесі публічної політики.

Ключові слова: політичний вибір, плюралізм, раціональний вибір, демократичний політичний режим.

СУЩНОСТЬ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫБОРА ПРИ ДЕМОКРАТИИ

В статье проанализирован феномен политического выбора, определены его характеристики в условиях демократического политического режима. Рассмотрены аспекты политического выбора, касающиеся избирательных кампаний, формирования и реализации властного решения в процессе публичной политики.

Ключевые слова: политический выбор, плюрализм, рациональный выбор, демократический политический режим.

THE ESSENCE AND FEATURES OF POLITICAL CHOISE IN DEMOCRATIC POLITICAL REGIME

Article analyzes the phenomenon of political choice, its characteristics in the democratic political regime. The aspects of policy choices relating to election campaigns, development and implementation of the power solution in the process of public policy are reviewed..

Keywords: political choice, pluralism, rational choice, democratic political regime.

Політичні процеси сучасності актуалізують необхідність дослідження політичного вибору. Передусім, йдеться про зовнішньополітичні та внутрішньополітичні чинники, які обумовлюють роль та місце політичного вибору у ході взаємодії влади та суспільства в Україні.

До зовнішньополітичних чинників можна віднести процеси глобалізації (у її економічному, технологічному, політичному, екологічному вимірах) та розвитку інформаційних технологій. Під

впливом глобалізаційних процесів зростає відповідальність політичних акторів за вибір напрямку політики, за безпеку, у тому числі – екологічну, яка у сучасному світі стосується не лише окремої країни, а людства в цілому.

В умовах глобалізації політичний вибір виходить за кордони національних держав, з'являються транснаціональні актори.

Інформаційні технології утворюють нові механізми вибору (електронне голосування, електронна демократія), розширюють простір політичного вибору, можливості участі громадян у процесі формування політичного рішення.

Щодо внутрішньополітичних чинників політичного вибору, то слід відзначити особливості процесу демократизації в Україні, які стосуються владних інститутів та громадянського суспільства.

Саме у процесі переходу від радянської тоталітарної системи до демократичної організації політичного простору відбувається становлення політичного вибору, як феномену суспільного життя.

У недемократичних політичних режимах роль політичного вибору зводиться до формальної участі громадян у безальтернативних виборах (радянський феномен «вибори без вибору»), тобто вибір в умовах тоталітаризму виконує функцію імітації реального вибору. У процесі демократизації українського суспільства нагальним завданням стає створення умов для політичного вибору, серед яких особливої актуальності набувають наступні:

- свобода слова у мас-медіа, яка повинна поєднуватись із відповідальністю медіа за об'єктивне та повне інформування громадян;
- наявність політичного плюралізму та формулювання політичними елітами реальних альтернатив політичного розвитку;
- активна позиція громадян, інституцій громадянського суспільства та політичних партій (концентрація «відповідального громадянина»);
- дотримання принципу розподілу влади;
- відкритість органів державної влади та місцевого самоврядування, їх підзвітність суспільству та ін.

Проблема політичного вибору, як невід'ємної складової демократичної політичної системи з точки зору політичної науки та теорії політичного управління досліджувались у роботах таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як В. Бакуменко, М. Бучин, М. Головатий, Д. Істон, Г. Лассуел, Ч. Ліндблом, Д. Марч, Ю. Мірошніченко, С. Наумкіна, Л. Пал, В. Парсонс, Г. Саймон, Д. Стоун, В. Ребкало, О. Шаян, П. Шляхтун, Д. Яковлев та ін.

Дослідження політичного вибору належать до проблемно-орієнтованого напрямку та дозволяють комплексно проаналізувати вплив конституційних факторів, діяльності інституцій влади та громадянського суспільства, виборчих змагань, груп інтересів на процес формування демократичної політичної системи.

Демократичні перетворення у посткомуністичних країнах неможливі без розширення простору політичних свобод громадян, можливостей вибору у будь-якій сфері життя – від електорального вибору до вибору зовнішньополітичного курсу. При цьому специфіка політичного вибору залежить від конкретної історичної, соціально-економічної ситуації, культурних та національних особливостей, традицій взаємодії влади та суспільства. Теорія політичного вибору має враховувати національні інтереси, але при цьому внутрішні і зовнішні умови вибору держави мають формуватися на ґрунті визначальних трендів цивілізації, таких, як глобалізація, верховенство права, свобода вибору, політичний плюралізм, забезпечення справедливості тощо.

Сучасний політичний розвиток незалежної України переводить проблему політичного вибору у розряд найактуальніших завдань політичної науки, міждисциплінарних досліджень. Розкриття механізму політичного вибору в умовах переходу до демократії має сприяти раціоналізації політичного простору, підвищенню ефективності прийняття та реалізації владних рішень, політичного управління в цілому.

У процесі політичного вибору наочно проглядається наявна у суспільстві та владних структурах система політичних цінностей, норм та інтересів, пануючих політичних сил, реальних політичних акторів. Політичний вибір може виступати в якості індикатора реальних політичних інтересів, що дає можливість визначити його як один із головних чинників впливу на темп та напрямки демократичних перетворень.

У ХХ столітті, одним із перших проблему політичного вибору у контексті формування публічної політики розглядав американський автор Гарольд Лассуел. Вирішуючи практичне завдання поєднання у публічній політиці впливу науки, бізнесу та бюрократії, Г. Лассуел визначив етапи у

впровадженні політики, до яких включив дослідження політичної проблеми, її оцінку та вирішення.

На усіх етапах важлива роль належить політичному вибору – від правильної методології аналізу, врахуванні експертної думки до вибору напрямку вирішення проблеми.

Розуміння політичного вибору було поглиблено у теорії «обмеженої» раціональності Герберта Саймона. У процесі прийняття політичного рішення він виокремив вибір, як окремих раціональний крок (поряд із дослідженням проблеми та розробкою рішення), який має вирішальне значення для політики.

Подальший розвиток політичної думки, який враховував зміни у політичній реальності демократичного процесу прийняття політичних рішень та реалізації публічної політики, дозволив сформувати раціональну модель політичного вибору, яка включає етапи визначення проблеми, формулювання реальних альтернатив її вирішення, їх раціональна оцінка (наявність ресурсів, баланс витрат та вигоди та ін.), вибір варіанту політики, впровадження політики та оцінка її результатів.

Запропонована модель «етапів» політичного вибору, з її варіаціями від Г. Лассуела та Г. Саймона до А. Вілдавські та Д. Істона зазнавала постійної критики з боку представників альтернативних підходів.

Зокрема, серед критиків можна виділити теорію Чарльза Ліндблома, відомого представника «інкременталізму». Ч. Ліндблом вважав, що ці моделі не враховують взаємоз'язку між етапами та не відображають того, як насправді діє процес здійснення політики. Вироблення політики, на його думку, це складний інтерактивний процес без початку і кінця, на який визначальним чином впливають вибори, бюрократія, політичні партії, а також бізнес, нерівність та обмеженість політичного аналізу [1, с. 39].

Критики моделі раціонального вибору вважають, що «реальний світ значно складніший і не становить набору чітких етапів, фаз або циклів... суттєво перебільшує раціональну природу політики і створює неправдиву картину процесу, який не є конвеєрною стрічкою, де встановлення порядку денного відбувається на одному кінці, а впровадження й оцінювання – на іншому» [1, с. 87].

У процесі реалізації політичного вибору необхідно враховувати, що політика – це динамічна сфера, яка розвивається від одного етапу до іншого, вона не завжди піддається емпіричному випробуванню. Політичний вибір частіше стосується політичних еліт та бюрократії, тобто спрямований «згори – вниз» і часто не враховує громадську думку; суспільство реально може вплинути на політику під час виборчих змагань.

На сучасному етапі політична діяльність включає багато рівнів, взаємодіючих акторів, вона складається з безлічі унікальних політичних ситуацій та сфер управління, що ускладнює моделювання політичного вибору на основі раціональних принципів.

Особливості політичного вибору відрізняються в залежності від концепцій демократії та форм її втілення в умовах конкретної країни. Історично першою формою демократії була класична ліберальна демократія, яка пов'язувала політичний вибір із індивідуальною свободою громадянина.

Відповідно до ідеї індивідуальної свободи та політичного вибору, «ліберальна демократія на перший план ставить громадянську свободу як незалежність особистого життя індивіда від політичної влади. Забезпечення громадянської свободи ґрунтується на реалізації передусім особистих прав і свобод індивіда: права на життя й недоторканність особи, права на свободу і на спротив насильству, права на власність і вільну економічну діяльність, свобод приватного життя – недоторканності житла, таємниці листування, свободи пересування й вибору місця проживання тощо. А наявність в індивіда політичних прав і свобод надає йому можливість брати участь у здійсненні державної влади, впливати на державу з метою задоволення особистих і спільних інтересів і потреб» [3].

Ідея представницької демократії полягає у дотриманні принципів конституційності та обмеження політичної влади, тому свобода політичного вибору громадянина проявляється не повною мірою і прямо, безпосередньо, а делегується представникам, які в процесі здійснення політичного вибору виражають цю волю і несуть відповідальність.

Для плюралістичної демократії однією із головних умов виступає вироблення механізмів балансу інтересів множинних суспільних груп через вибір та представництво економічних, професійних, регіональних, культурних, релігійних інтересів. До проблем політичного вибору в умовах плюралістичної демократії слід віднести наступне. По-перше, дотримання принципу балансу інтересів через державну політику підтримки певних суспільних груп суперечить одному із головних принципів демократичного вибору – рівності громадян та їх свободі. По-друге, відбувається перенесення ваги політичного вибору з індивідуальних акторів до колективних – політичних партій та

громадських організацій.

Концепція демократії участі, безумовно розширює прострі політичного вибору та сприяє участі громадян у процесі прийняття та реалізації політичних рішень, здійснення влади. Забезпечення раціональності у прийнятті рішень та реалізації політичного вибору громадянами неможливе без підвищення економічного благополуччя, освітнього та культурного рівня суспільства, залучення широких суспільних верств до вирішення державних справ. Відповідно, освічена й добре інформована громадськість здатна здійснювати ефективний демократичний контроль через механізм загальних виборів і представницьке урядування.

Концепція демократії участі передбачає, що «широке залучення освічених громадян до участі у здійсненні влади, децентралізація політичних рішень, громадський, контроль над їх прийняттям сприятимуть досягненню справжньої рівності і свободи, як найважливіших засад демократії. Зважаючи на неможливість переходу до прямої демократії, прихильники партисипітарної демократії пропонують змішану форму політичної організації, в якій би поєднувались елементи прямої і представницької демократії. На їхню думку, демократія участі — це пірамідальна система з прямою демократією в основі та представницькою демократією вище від неї» [3].

Але, незважаючи на ґрунтовні політологічні та міждисциплінарні дослідження, можна стверджувати, що проблема вибору у процесі переходу від авторитаризму до демократії не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняній науковій літературі.

Розглядаючи проблему політичного вибору саме у цьому контексті, можна виділити наступні її особливості:

- відсутність протягом тривалого історичного періоду традицій вільного політичного вибору на території України (Російська імперія, радянський період);
- патерналізм населення, сподівання на державу у вирішенні політичних та економічних питань. Широкі суспільні верстви не завжди усвідомлюють власні реальні політичні інтереси, віддаючи право формувати порядок денний для суспільства представникам невеликих, але добре організованих груп інтересів, які володіють та можуть застосовувати широкий спектр політичних технологій з метою отримання концентрованих зисків за рахунок неорганізованої та погано інформованої більшості;
- відсутність ідеологічної структурованості суспільства, боротьба не ідеологій чи програм політичного розвитку, а іміджевих виборчих технологій;

На кожному із етапів владного рішення політичний вибір ускладнюється об'єктивними факторами, які пов'язані із процесом переходу до демократії, становленням демократичної політичної культури. Так, на першому етапі процесу розробки та впровадження політичного рішення необхідно обрати шлях ідентифікації політичної проблеми, який є складовою урядової стратегії.

На думку української дослідниці О.Шаян тут застосовується «аналітична процедура структуризації та формулювання політичної проблеми, яка, зазвичай, є складовою більш ширшої стратегії, що має на меті окреслити межі суспільного феномену, що розглядається, подати причини його виникнення. У результаті політичного змагання зацікавлених сторін, що виборюють право на включення до урядового порядку денного власного трактування причинно-наслідкових зв'язків та меж політичної проблеми утворюється проект політичного рішення. Етап цілепокладання становить собою політичний та інтелектуальний процес у результаті якого проблеми, що стоять у порядку денному уряду, розглядаються у першому читанні, в результаті чого за ними встановлюються цілі. Етап впровадження політичного рішення передбачає використання мультиплікаційних моделей, які часто є уніфікованими, що не дозволяє враховувати місцеву специфіку і тим самим знижує дієвість політичних рішень. Однією з найефективніших стратегій врахування місцевої специфіки є кооптація потенційних опонентів даного рішення до процесу його впровадження із урахуванням їх інтересів. Методикою, що дозволяє отримувати інформацію про наслідки впровадження політичного рішення є оцінювання» [2, с. 48].

Отже, процес політичного вибору присутній на усіх етапах політичного рішення в умовах демократичного політичного режиму: ідентифікації проблеми, обрання шляху її вирішення, цілепокладання, впровадження, оцінювання та модифікації політики.

Необхідною умовою розвитку політичного вибору для підвищення ефективності управління в умовах демократичного переходу виступає не лише оптимізація політичної взаємодії на макрополітичному рівні «Президент – уряд – Верховна Рада», але і розвиток місцевого самоврядування, перерозподіл повноважень між обласними адміністраціями та органами місцевого самоврядування населення, громадський контроль за діяльністю місцевого самоврядування.

© **Кравцов Ю. С.**

Таким чином, успіх демократичних перетворень залежить не лише від діяльності політичних лідерів, становлення інститутів державної влади та інституцій громадянського суспільства, якості політичних еліт та незалежних мас-медіа. Одним із визначальних факторів у процесі переходу до демократії стає формування та інституціоналізація процедур політичного вибору та умов його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс; пер. з англ. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — 549 с.
2. Шаян О. Л. Розробка та впровадження політичних рішень у демократичному суспільстві / О. Шаян. — Дис. на здобуття наук. ступеня к. політ. н. за спеціальністю 23.00.02 — політичні інститути та процеси. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка — К., 2005. — 18 с.
3. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П. П. Шляхтун. — К.: Либідь, 2002. — 576 с.

Кравцов Ю. С. — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та права Дніпродзержинського державного технічного університету.

УДК: 112 + 337.0 + 334.0

ЗМІНИ У ПРАВОВОМУ ПОЛІ ОСВІТИ ЯК ВИМОГА ЗМІНИ РЕАЛЬНОСТІ

Автор аналізує теоретичні основи сучасної правової реальності, що змінилася. З філософської позиції розкриваються фактори формування правового поля освіти в умовах становлення нового історичного типу суспільства, у нашому випадку – інформаційного. Аналізується процес трансформації сучасного українського суспільства, коли в ньому відбувається докорінна зміна ролі права, що набуває рис основного ціннісного орієнтиру, однієї з фундаментальних суспільних засад.

Ключові слова: право, правове поле освіти, інформаційне суспільство.

ИЗМЕНЕНИЯ В ПРАВОВОМ ПОЛЕ КАК ТРЕБОВАНИЕ СМЕНЫ РЕАЛЬНОСТИ

Автор анализирует теоретические основы современной правовой реальности, которая изменилась. С философской позиции раскрываются факторы формирования правового поля образования в условиях становления нового исторического типа общества, в нашем случае – информационного. Анализируется процесс трансформации современного украинского общества, когда в нем происходит коренная смена роли права, что приобретает черты основного ценностного ориентира, одного из фундаментальных общественных принципов.

Ключевые слова: право, правовое поле образования, информационное общество.

CHANGES IN LEGAL FIELD AS A REQUIREMENT OF REALITY'S CHANGE

An author analyses theoretical basis of modern legal reality which has changed. Factors of educational legal field forming in conditions of new historical type of society (informative) development are reviewed from philosophical position. The process of transformation of modern Ukrainian society with ground change of law's role which is going to become a main value vector or one of fundamental social principles is analyzed.

Keywords: law, educational legal field, informational society.

Формування правового поля освіти є однією із головних детермінант ефективного функціонування і розвитку державного управління неперервною освітою в Україні.